

تاریخ و فرهنگ مردم دوان

دکتر مسعود حاجی زاده میمندی

این اعتقادند که «یکی از پیش نیازهای اصلی در مطالعه هر جامعه، شناخت موقعیت جغرافیایی و چهره طبیعی آن است. مطالعه این امر در بررسی‌های روستایی اهمیت بیشتری می‌یابد، زیرا عوامل طبیعی بر زندگی روستایی نسبت به زندگی شهری، تأثیر تعیین کننده‌تری دارند. به همین لحاظ باید موارد شاخص و اساسی ناشی از طبیعت که بر انسان‌ها اثر می‌گذارد و از طرف دیگر مورد دستکاری آنها واقع می‌شود، بررسی گردد». (ص ۱۱) این فصل از مقدمه، محدوده جغرافیایی دوان، کوه‌های منطقه جلگه و دشت، خاک‌شناسی منطقه، آب و هوا، پوشش گیاهی گیاهان علفی و بوته‌ای، گیاهان درختی و درختچه‌ای، حیوانات، پرندگان، حشرات و دیگر جانوران منطقه دوان و همچنین ارائه نتیجه تشکیل شده است.

فصل دوم درباره زمینه تاریخی و معماری سنتی دوان است و از مقدمه، فضای روستا، مصالح ساختمانی، بقعه شیخ عالی، بقعه شاه سلیمان، چهار طاقی‌های امروزی، طاق، انبارهای خانگی، حیاط، بام، تزیینات، کومه‌های سنگی و نتیجه‌گیری تشکیل شده است. صفحات ۳۹ تا ۸۲ یعنی ۳۳ صفحه به این فصل اختصاص یافته است.

فصل سوم، مذهب و اعتقادات مردم دوان را مورد بررسی قرار داده و شامل مقدمه، اعتقادات اولیه و آثار امروزی آن، اعتقاد به زرتشت و آثار آن در دوان، تسنن در فارس و دوانی‌های اهل سنت، تشیع در ایران و شیعه شدن دوانی‌ها، اماکن مذهبی اسلامی در دوان، فعالیت‌های مذهبی در دوان و نتیجه‌گیری است. این فصل ۲۱ صفحه را به خود اختصاص داده است.

فصل چهارم، به آداب و رسوم دوانی‌ها پرداخته و عناوین زیر را در بر گرفته است:

مقدمه، آیینی و زایمان، ختنه سرونی، آداب ریختن ترس بیچه، رسم باران خواستن، عید قربان، عید نوروز، روزه نذری، ماه روزه، عقیقه، مراسم عاشورا، تعزیه، شبیه خوانی، روضه خوانی در ایام محرم و صفر، مراسم عروسی، نامزدی، مراسم عقد، رسم هیزم گردان، مجمع گردان، سرتراشیدن و شادباش، حنابندان، رفتن به حمام، رسم رفتن داماد به سرچشمه، شب عروسی، رسم دست بوسی، لباس مردم دوان، لباس زنان دوان، لباس کودکان، زیورهای مردم دوان، آداب کفن و دفن و مجالس ختم مردگان و نتیجه‌گیری. فصل چهارم ۵۴ صفحه است.

عنوان فصل پنجم، مالکیت زمین‌های زراعی و تحولات آن است که از مطالب زیر تشکیل شده است:

ویژگی‌هایی کسب نموده‌اند که بر سرنوشت امروزی آنها مؤثر است، مطالعه تحولات گذشته جوامع که بیشتر در حوزه علم تاریخ است مکمل مطالعه وضعیت کنونی جوامع متحولی است که بیشتر در حوزه علم جامعه‌شناسی هستند. بی‌جهت نیست که تاریخ و جامعه‌شناسی را مکمل یکدیگر دانسته‌اند.

پژوهش تاریخ و فرهنگ مردم دوان، که یک پژوهش میدانی ژرفانگر (Intensive) با رویکردهای تاریخی، جامعه‌شناختی و مردم‌شناختی می‌باشد، از داده‌های اسنادی نیز، استفاده فراوان نموده و تلفیق تکنیک‌های میدانی و اسنادی به این پژوهش، ویژگی‌های بدیع بخشیده است که می‌تواند الگویی برای پژوهش‌های تک‌نگاری در چارچوب مطالعات توسعه روستایی باشد. با توجه به این نکات پژوهش مذکور مورد معرفی و نقد قرار گرفته است.

۲- معرفی مختصر محتوای پژوهش

این پژوهش از یک مقدمه، ۱۳ فصل، یک مؤخره، منابع و مآخذ، نمونه‌هایی از آثار علما و مشاهیر دوران، آلبوم تصاویر و فهرست راهنما تشکیل شده است. البته نشانه آواها و چند نکته در مورد نشان‌های آوایی نیز پس از مقدمه و قبل از شروع فصل‌ها ذکر شده تا خواننده از نحوه آواهای موجود در گویش دوانی، اطلاع بیشتری کسب نماید.

«فرهنگ جامعه، نحوه زندگی افراد آن جامعه برای به حداکثر رساندن تطابق با محیط مادی و غیر مادی و وسیله مشارکت انسان‌ها در جامعه» دانسته‌اند. (ص ۷) و «هر فرهنگی در سطح بسیار وسیع متشکل از چهار سطح اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و اعتقادی - ایدئولوژیکی مرتبط با یکدیگر است». در تحقیق حاضر تلاش بر این بوده است که اجزای فرهنگی روستای دوان به طور نمونه مورد بررسی قرار گیرد. (ص ۷) محققین در پایان مقدمه تصریح می‌نمایند که «هر روستای این مملکت، دنیایی ناشناخته است و زمانی ما به شناخت واقعی جامعه روستایی خواهیم رسید که تک تک روستاها را مورد مطالعه و بررسی علمی قرار دهیم و سپس یک جمع بندی کلی در ارتباط با سطح کلان داشت باشیم. چنین شناختی مستلزم بهای کافی دادن به تک نگاری‌های روستایی از طریق بررسی‌های جامعه‌شناسی روستایی، انسان‌شناسی و مردم‌شناسی است». (ص ۸)

فصل اول به موقعیت جغرافیایی و چهره طبیعی روستای دوان پرداخته است. چون مؤلفین بر

۱- مقدمه

تاریخ و فرهنگ مردم دوان
تألیف: دکتر عبدالعلی لهسایی زاده و عبدالنبی سلامی
ناشر: نوید، شیراز، چاپ دوم: ۱۳۸۰، ۵۹۲ ص.

یکی از ویژگی‌های انسان مدرن و متمدن کنونی، تصمیم‌گیری مبتنی بر پژوهش‌های علمی است. چون دریافته که در حوزه علوم تجربی است که علیرغم برخی محدودیت‌ها، در پرتو پژوهش‌های علمی می‌توان معتبرترین شناخت را به دست آورد و خطای تصمیم‌گیری‌ها را کاهش داد. بر این اساس کشورهای پیشرفته در نیم قرن اخیر درصد قابل توجهی از تولید ناخالص ملی (گاه بیش از ۱۰ درصد) را به امر پژوهش‌های علمی (بنیادی، کاربردی، توسعه‌ای، ارزیابی و غیره) اختصاص داده‌اند و این فرضیه را تأیید نموده‌اند که بین توسعه یافتگی و سرمایه‌گذاری در پژوهش‌های علمی، رابطه مستقیمی وجود دارد.

حال با توجه به اهمیت پژوهش‌های علمی (در حوزه‌های مختلف) در سرنوشت کشورها، هر پژوهش علمی که بر بخشی از جهان ناشناخته پرتو اندازد، فی‌نفسه قابل تقدیر است. از آنجا که وضعیت فعلی جوامع تا حد زیادی ناشی از فرآیندهای تاریخی در گذشته است و نهادهای اجتماعی جوامع در فرآیند تاریخی خود

مقدمه، زمینه‌های ملکداری در دوران، دوران قاجاریه و تحولات جدید ارضی، دوران پهلوی و اوج مبارزه ارضی، نتیجه‌گیری این فصل مشتمل بر ۱۹ صفحه است.

فصل ششم، به ساخت اقتصادی دوان پرداخته است. در این فصل علاوه بر مقدمه، بخش کشاورزی (سازمان کار، تکنیک و ابزار کار، برداشت و تقسیم محصول، باغ‌های انار آبی، باغ‌های دیمی انجیر و خرمور که یک نوع گلایی است)، بخش دامپروری (دامداری، زنبورداری، پرورش طیور، نگهداری چهارپایان)، بخش صنایع روستایی (صنایع بافتنی، سبد بافی، صنعت چرم و بافته‌های نخی و پارچه‌ای)، صنایع گلی و سنگی (وسایل گلی، ابزار و وسایل سنگی)، صنایع پوستی - چرمی، صنایع چوبی، صنایع غذایی، بخش تجاری - مالی، مبادله با خارج از روستا، شرکت تعاونی روستایی دوان و نتیجه‌گیری آمده است. این فصل ۴۵ صفحه را شامل شده است.

در فصل هفتم ساخت اجتماعی روستای دوان مورد بررسی قرار گرفته است. این فصل از مقدمه، زمینه‌های تاریخی قشربندی اجتماعی و نظام خویشاوندی در دوان، جمعیت، مهاجرت و مهاجران دوانی، بافت اجتماعی معاصر دوانی‌ها و نتیجه‌گیری تشکیل شده و ۳۵ صفحه را به خود اختصاص داده است.

موضوع فصل هشتم، نظام آموزش و پرورش دوان است و شامل مقدمه، نظام آموزشی قدیم، روحانیت و مشاهیر دوانی و آموزش در دوان، مسجد مکتب خانه و ترویج آموزش، نظام آموزش جدید (دبستان، راهنمایی، کودکستان، دبیرستان)، مسایل و مشکلات نظام آموزشی جدید در دوان و نتیجه‌گیری شده و ۲۷ صفحه است.

فصل نهم، طب سنتی است و شامل مقدمه، فلسفه طب قدیم، اخلاط چهارگانه، گیاهان دارویی منطقه دوان، داروهای گیاهی، طبابت عامیانه در دوان و نتیجه‌گیری است و ۶۷ صفحه را به خود اختصاص داده است.

فصل دهم، ادبیات شفاهی است، که از مقدمه، ضرب المثل، قصه و شعر تشکیل شده است. این فصل ۴۹ صفحه است.

فصل یازدهم به بازی‌های سنتی دوان اختصاص یافته است و از مقدمه، پراکندگی و تشابه بازی‌های سنتی، تقسیم بندی بازی‌های سنتی در دوان، یارگیری و موقعیت تیم‌ها در بازی، بازی‌های سنتی دوان و نتیجه‌گیری تشکیل شده و ۲۳ صفحه را به خود اختصاص داده است.

عنوان فصل دوازدهم، تأسیسات زیربنایی عمرانی و خدماتی می‌باشد و از مطالب زیر تشکیل شده است:

مقدمه، جمعیت نیکوکاران دوانی، جمعیت عمران و آبادی دوان، صندوق تعاونی دوانی‌های مقیم مرکز، شرکت تعاونی دوان، آب انبارهای دوان، آب آشامیدنی دوان، جاده‌های دوان، پست و مخابرات در دوان، بهداشتی دوان، برق دوان، قبرستان‌ها و غسلخانه‌های

تاریخ و فرهنگ مردم دوان، یک پژوهش میدانی ژرفانگر (Intensive) با رویکردهای تاریخی، جامعه‌شناختی و مردم‌شناختی است، از داده‌های اسنادی نیز استفاده فراوان نموده و تلفیق تکنیک‌های میدانی و اسنادی به این پژوهش ویژگی‌های بدیع بخشیده است

دوان، شورای اسلامی دوان و نتیجه‌گیری. این فصل ۲۵ صفحه است.

فصل سیزدهم به معرفی علما و مشاهیر دوان اختصاص یافته و مشتمل بر مطالب زیر است: مقدمه، معرفی شیخ علی بن احمد الخطیب، شیخ ابونعیم محسن، خطیب ابوسعید عبدالرزاق، خطیب ابوالعباس احمد، خطیب ابی القاسم زید، شیخ محمد خطیب، مولانا محمد بن داوود، مولانا عماد الدین احمد دوانی، سعدالدین اسعد دوانی، ملاجلال الدین دوانی، نظریه‌های مختلف جلال الدین دوانی (در زمینه‌های الهیات، اخلاقیات، ادبیات، فلسفه، اقتصاد، آموزش و پرورش، جمعیت‌شناسی، سیاست و جامعه‌شناسی)، وفات جلال الدین دوانی، معرفی ملا محمد جعفر دوانی اول، ملا عبدالصاحب دوانی اول، ملا محمد جعفر دوانی ثانی، حاج ملا عبدالصاحب دوانی ثانی، آخوند ملا محمد رضا دوانی، شیخ محمد نبی دوانی، آقا شیخ سلیمان دوانی اول، آقا ملا جعفر دوانی ثالث، آقا ملا محمد علی دوانی، آقا شیخ علی دوانی، آقا ملا محمد حسین دوانی، آقا شیخ محمد علی دوانی، آقا ملا محمد عبدالله دوانی، آقا ملا محمد باقر دوانی، آقا شیخ احمد دوانی، حاج آقا میر محمد دوانی، آقا ملا ابراهیم علامه زاده، حاج آقا سید هاشم، حجت الاسلام استاد علی دوانی و نتیجه‌گیری. فصل سیزدهم ۴۲ صفحه است.

در مؤخره کتاب ضمن سپاسگزاری از کلیه مردم که به نحوی در گردآوری این مجموعه مؤلفین را یاری رسانده‌اند به علل مؤثر بر غنای فرهنگی دوان و از این مجرا خطوط کلی فصول سیزده گانه، مرور شده است. پس از مؤخره، منابع و مأخذ هر فصل براساس حروف الفبا تنظیم شده است. پس از آن نمونه‌هایی از دست خط آثار علما و مشاهیر دوان آمده است و در پایان آلبوم تصاویر به چاپ رسیده است. کتاب دارای فهرست راهنما و واژه‌نامه نیز می‌باشد.

۳- نقاط قوت اثر:

۱- غنای تئوریک که در مقدمه اولیه و مقدمه هر فصل خود را نشان می‌دهد.

۲- غنای داده‌های میدانی و اسنادی که مطالب هر فصل بر آن مبتنی است. کافی است یادآوری گردد که مثلاً در فصل اول در زیر عنوان گیاهان علفی و بوته‌ای منطقه دوان ۶۱ گیاه علفی و بوته‌ای غیر طبی و ۴۸ گیاه علفی بوته‌ای و طبی با آوانگاری آمده است. یا مثلاً در فصل چهارم (آداب و رسوم) ۱۰ نوحه مراسم عاشورا ذکر شده است.

۳- کامل بودن نسبی اثر. آنچه در مطالعات تک نگاری روستایی ضروری است در این اثر آمده است.

۴- دقت در گردآوری مطالب به ویژه آمار و اطلاعات تاریخی.

۵- قابل فهم بودن مطالب و دوری جستن از اصطلاحات و ادبیات پیچیده.

۶- نظم منطقی مطالب. هر فصل پس از یک مقدمه کوتاه به معرفی عناصر عنوان فصل می‌پردازد و در پایان هر فصل، نتیجه‌گیری می‌کند.

۷- آوانگاری که آشنایی بیشتری به گویش دوانی را فراهم می‌کند.

۸- آلبوم تصاویر که خواننده را بهتر در فضای فرهنگی دوان قرار می‌دهد.

۴- اصلاحات پیشنهادی:

از آنجا که هر اثر با وجود نقاط قوت می‌تواند در اثر پیشنهادات، ارتقا یابد و در چاپ‌های بعدی نقاط قوت آن بیشتر شود، برخی از مواردی که برای اصلاح ضروری به نظر می‌رسد، پیشنهاد می‌گردد:

۱- نیاز به ویرایش ادبی: برخی از واژه‌ها بیش از حد تکرار شده است. مثلاً در اولین پاراگراف مقدمه واژه جامعه پنج بار تکرار شده است.

۲- برخی از واژه‌ها در معنای فنی خود به کار نرفته‌اند. روستای دوان بیشتر به واژه اجتماع (Community) نزدیک است تا جامعه (Society).

۳- بهتر است فصول کتاب بر مبنای چارچوب نظری مقدمه تدوین گردد. که هدف مطالعه را شناخت فرهنگ روستای دوان دانسته و فرهنگ را به چهار سطح اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و اعتقادی ایدئولوژیک تقسیم کرده است. می‌توان فصول سیزده‌گانه را زیر این چهار سطح تنظیم نمود.

۴- تکنیک‌های پیمایشی بخشی از تکنیک‌های میدانی است. به نظر می‌رسد که لازم نیست تکنیک پیمایشی را از تکنیک‌های میدانی جدا نمود. (ص ۸)

۵- نتیجه‌گیری این پژوهش در چارچوب مطالعات توسعه روستایی به‌ویژه با رویکرد زمانی (Synchoronic) می‌تواند دارای کارکردهای مثبت باشد و نگاه برنامه ریزان، مجریان و علاقه‌مندان به دگرگونی‌های تاریخی در مناسبات اجتماعی را واقعی‌تر نموده و به آنها در تبیین ساختارهای توسعه نیافته روستایی کمک کند و از منظر پژوهش‌های بنیادی یعنی افزایش انبیا دانش و کاربردی، کمک به حل مشکلات جوامع روستایی، قابل تقدیر است.